

POŚLEDNI (277) *ai*

pośledni (181), **poszledni** (24), **poszledny** (1), [**pośledny**], pośledni *a.* pośledny (71) [*Za postaci wåtpliwe, oprócz zapisów graficznie niepewnych, uznano formy comp i sup z tekstów, w których brak formy posit lub występują formy posit z -ni i -ny*]; poszledni *JanNKar*::; pośledni : poszledni *KochPhaen* (4:1); pośledni : poszledni : poszledny : pośledni *a.* pośledny *SarnStat* (2:22:1:2).

-f-, -s- (146), -ś- (93).

o oraz e jasne.

comp i sup (102 + 17) -pośledniejszy (119); -ejszy (18), -(e)jszy (101); *sup* nã- (13), nãj- (4); nã- : nãj- *Leop* (3:2), *Mącz* (1:1), *RejPos* (1:1); ~ nã- (13), na- (1) *Mącz*, n(a)- (3).

sg m N pośledni, pośledniejszy, nãpośledniejszy (41). ◊ *G* poślednięgo, pośledniejszëgo, nãpośledniejszëgo (16); -ëgo (2), -(e)go (14). ◊ *D* pośledni(e)mu, pośledniejsz(e)mu, nãpośledniejsz(e)mu (4); -ëmu (1), -(e)mu (3). ◊ *A* pośledni (4), pośledniejsz(e)go (1). ◊ *I* poślednim, pośledniejszym (8), pośledni(e)m (1) *OrzRozm*. ◊ *L* poślednim, pośledniejszym (3). ◊ *f N* poślednią, pośledniejszã, nãpośledniejszã (21), pośledniejsza (1), pośledni(a), pośledniejsz(a), nãpośledniejsz(a) (3); -ã : -a *Mącz* (1:1). ◊ *G* poślednięj (9), poślednië (1); -ëj : -ë *OpecŻyw* (1:1); ~ -ëj (2), -(e)j (7). ◊ *A* poślednią, pośledniejszã (5) [*w tym zapis: -a* (1)]. ◊ *I* poślednią, pośledniejszã (3). ◊ *L* pośledni(e)j (1). ◊ *n N* poślednië, pośledniejszë (23); -ë (3), -(e) (20). ◊ *G* poślednięgo, pośledniejszëgo (17); -ëgo *OpecŻyw* (3), -ego (1) *MurzHist*, -(e)go (13). ◊ *D* pośledni(e)mu (2). ◊ *A* poślednie (7); -e (1) *JanNKarKoch*, -(e) (6). ◊ *I* poślednim, pośledniejszym (2). ◊ *L* poślednim, pośledniejszym (5). ◊ *pl N m pers* pośledni, pośledniejszy (12). *subst* poślednië, pośledniejszë (29); -ë (7), -(e) (22). ◊ *G* poślednich, pośledniejszych, nãpośledniejszych (27). ◊ *D* poślednim (1). ◊ *A m pers* pośledni(e) (2). *subst* poślednië, pośledniejszë (14); -ë (3), -(e) (11). ◊ *I m* pośledni(e)mi (3) *RejFig*, *ModrzBaz*, *WujNT*, poślednimi (1) *CzechRozm*. *f* poślednimi, pośledniejszymi (4). *n* poślednimi (1). ◊ *L* poślednich, pośledniejszych, nãpośledniejszych (5).

Składnia comp: pośledniejszy kogo, czego (3), *od kogo, od czego* (3), *nad co* (2) *OrzRozm*, *CzechRozm*, *niżli co* (1) *Mącz*; *kogo, czego RejZwierz*, *ReszList*; *od kogo BielSpr*; *kogo : od kogo, od czego BielKron* (1:2).

Formy comp często nie różnią się znaczeniowo od form posit.

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII w.

1. *Oznacza kolejność; posterior (postremus, postumus) BartBydg, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, Cn; novissimus Mymer¹, Vulg, PolAnt; extremus (extimus) Vulg, Mącz; ultimus Mymer¹ (222) : Ultimus. Leczter. Pośledny. Mymer¹ 36; BartBydg 120b; Extremus vel extimus, Nadálfi/ Náoftátecznieyfzy/ Náposlednieyfzy. Mącz 112b; Posterior, Pośledni álbo zá pierwłzym ydący/ óftáteczny Mącz 314d, 112b, 281b, 314d.*

A. *W czasie* (144) :

a. *Następný, późniejszy, kolejny; drugi z dwu (66) : kto s tych przodkiem dochodzi długu z dobr áreftowánych/ czyli then wtory Areftator zá pierwołciã długu fwego/ czyli pierwłzy Areftator zá pierwołciã Areftu fwego? (-) Iże pośledni Areftator zá pierwołciã fwego długu/ y zá lepłzołciã Prãwã fwego pierwey. GroicPorz ee2; [Żydowie] Pãwłã zwiãzawłzy połłali do Rzymã ná łtrãtę/ y inych wiele*

potracili/ y drugie prześladowali. [...] Przyczyną tego była pośledniego zborzenia Ieruzálezem *BielKron* 146; *SarnUzn* F2v; *RejAp* 142, 142v, 144v; *RejPos* A5; chociaż nie zaraz wżytko było ná początku Kościoła we Mfzy/ co teraz ieft/ (Ponieważ pośledni Pápieże niektóre rzeczy przyczynili) *WujJud* 235v; *CzechRozm* 21, 173; *CzechEp* 35, 235, 416; bo iefli weyżrzyż w ony/ ktorzy piáli przed *Concilium* Niceń. iáko dzień od nocy/ ták ich piámá/ od poślednieyżych różne fą. *NiemObr* 175, 127, 147, 175 [2 r.]; *Calep* 197a; W tym porządku przodkow P. Chrístułowych, wżędy pośledni ieft oycem przedniego. *WujNT* 203 *marg*, *przedm* 9, s. 471, 857; Stáre práwá przez poślednieyżé bywáią corrigowané *SarnStat* 55; y choćby téż kto przezyłki y pośfesią zá poślednieyżym zapišem otrzymał/ tedy piérwżęgo zapišu summá y przezyłki máią bydż wáżnieyżé/ y naprzód isdż *SarnStat* 760, *7, 124, 130, 233, 347 (12); [Toż wżytko potwierdżili poślednieyży Pápieżowie/ iáko Páweł III. *BzowRóz* 10].

pośledniejszy po czym (1): PRzywileie poślednieyżé po przywileiu Królá Lódwiká [...] fą dáné ofobóm pewnym álbo miáftóm ná clá Mołtowé/ álbo Grobelné/ przeciwko pośpolitéy fzlácheckiey wolności *SarnStat* 68.

W przeciwstawiach: »pośledni(ejszy) ... pi(e)rw(sz)y (15), pierworodny, przedni, przeszły« (19): Przeto profimy cie/ każ ftrzędz grobu [Jezusa]/ by fnádz nie przyśfli vcźniowie iego/ ij nie vkradli ciała iego. Botz by byl bład pośledni/ gorśly niż piérwśly. *OpecŻyw* [162]; *PatKaz II* 83v; Czemu piérwżę fny pośpolicie ftraźliwżę bywáią niż poślednie. (–) Bowiem na przodku powftawáią z pokarmu w żoładku dymy mocne, ktore wielkie czynią zamieźzanie w mozgu *GlabGad* L5; *Leop Ruth* 3/10, *Iob* 8/7; *BibRadz Eccle* 1/11, 4. *Esdr* 3/12; *Mącz* 161b; iedno iż ty przeżłte troie [ksiąg]/ były nieco porządniey/ niż ty poślednie piáne *SienLek* 44; A gdy zálię przyydzye [zły duch do domu]/ naydzye gi cudnie vmieciony y ochędożony/ thedy bieży y weźmie s fobą inych duchow fiedm iefzcze gorźzych niżli fám/ á wżedźly iuz thám mieśzkáią/ y bywáją gorźze poślednieyżę czáfy człowyeká onego niżli piérwżę. *RejPos* [77], 79; *RejPosWiecz*³ 98v; *BudBib Iudic* 8/2; *CzechEp* 359; Przetoż Bifkupi y páłterze y kościoł pośledni wżytkich wiekow mieli y máią tegoż Duchá S. ich fprawuiącego/ ktorego mieli Apośtołowie y kościoł piérworodny. *WujNT* 366, *Luc* 11/26, s. 463, 652.

Wyrażenia: »czas, wiek pośledniejszy« (1:1): A choć dobrze Homerus w téy liczbie [poetów] przednieyży/ Iednak ma fwoię chlúbę y wiek poślednieyży. *KochMuza* 27; czyni o tymże zmiánkę vceń S. Ianá Apośtołá Ignácýus [...] y Klemens vceń S. Piotrá [...] y inzy czáfu poślednieyżęgo *LatHar* 123.

»czasy, laty pośledniejszy« = *młodszy w latach, następny w czasie* (2:1): Niepochybna ieft záprawdę z ftrony pożytku tego Sákrámentu [tj. *Eucharystii*] náuká Doktorow Kościelnych/ zwłáźczá láty poślednieyżych/ [...] iż ten Sákráment dwánaście znácznych pożytkow z siebie [...] wydáie. *LatHar* 187, +7, 192.

»dzień pośledni« (1): Bo ponieważ przez cały dzień przyrodzony/ y przez część przeżłęgo/ y przez drugá dniá pośledniego w grobie trwał/ dla thego prawdźiwie powiedamy/ iż trzy dni w grobie leżał/ y trzećiego dniá zmartwychwftał. *KuczbKat* 50.

»poślednia żona« (2): Rachel ta poślednia żona [Jakuba] przj linu vmarła *RejJóz* M3v; *SarnStat* 601.

Szereg: »nowy a napośledniejszy« (1): Czwarta horda nowa á napośledniyŷza ieŷt Tatarow Nohayŷkich albo Occaŷlow, którzy teŷ z Zawoŷkiewy hordy poŷzli [*Quarta Horda recens et nova, ultimo ex thartaris Zavohlensibus orta, est Occasorum sive thartharorum Nahaiensium*]. *MiechGlab* 75.

a. Posiadający cechy poprzednika (3) : A to iuŷ tm [*w piekle*] bdzie ŷmierć druga/ ŷmierć on froga á wieczna [...]. A tu [*na sdzie ostatecznym*] iuŷ ŷmierć t druga froga poŷlednia [...] nie bdzie mil mocy ŷadney nd tkimi miŷoŷniki Pnŷkiemi *RejAp* 174.

Wyrazenie: peryfr. »poŷledni Adam« = *Chrystus; novissimus Adam Vulg* (2): Staŷ lie pierwŷzy cŷłowiek Adam w duŷz ŷyw/ á poŷledni Adam w duchaŷ oŷywijcego. *CzechRozm* 59; *WujNT* 1.*Cor* 15/45.

b. Ostatni (61) : *Bielŷyw* 171; *Sybill Tyburtyn*. NApoŷledniyŷza [*cf* MArkus Warro piŷal [...] dŷyefieŷ Sybil być od Bog nznczonych/ ktore ŷ: Perŷyk/ Libik/ Delfik/ Kumea/ Erytrea/ Smia/ Europea/ Heleŷpontyk/ Frygia/ Tyburtyn 132] *BielKron* 134v, 79; *Tragema, Wet*/ poŷlednie potrwy/ ŷer/ owoŷ *Mcz* 460c; *RejPos* 59; *CzechEp* 19.

poŷledniejszy w czym (2): Maŷ wyznnie wiry ŷwitych Apoŷtoŷow/ y modlitwy z Liturgiey Ikub ŷwitego/ w powoŷlniu poŷledniyŷzego/ y dla tego mnieyŷzym nzwnego/ wyŷte. *LatHar* + 6v, 209.

W przeciwstawieniach: »(na(j))poŷledni(ejszy)... pi(e)rwszy (3), [dawniejszy]« (3): *MurzNT* 96; *Leop Ier* 50/17; *Zwoŷay robotnikow/ á zplc kŷdemu zplth iego/ poczwŷy od naypoŷledniyŷzych z do pirwŷzych. RejPos* 59; [Bo iaŷna rzecz ieŷt/ iŷ tu [*tj. we mszy*] ieŷt wiele faŷŷywyŷch podmiotow/ y to/ iŷ poŷlednieiŷŷy Papieŷ/ wiele wymyŷlow wemŷŷy zmyŷlili/ ktore przypifali dawnieyŷŷym ŷtarim Papieŷom/ aby ie tak tym vcukrowawŷŷy ŷatwiey mogli wŷludŷyć w Koŷcioŷ *WannNow* 82v].

Wyrazenia: »czas poŷledni« = *ŷmierć* (1): Przetoŷ bdŷmy dobrodŷzieyŷtw iego wdŷieczni/ wiedzc iŷ iuŷ on cŷs przychodŷi poŷledni *ArtKanc* L.

»poŷledni dzien« (1): Kto poŷledniego dnia na ŷkonaniu Grudnia ŷelazem ranion bdzie/ albo ŷyrop á trunk przyimie/ wnet albo richŷo vmrze. *FalZioŷ* V 49.

»sd poŷledni« = *sd ostateczny* (1): Przykŷlad o ŷtrŷliwoŷci ŷdu poŷledniego wŷzyŷtkim grzeŷnym. *HistRzym* 93.

a. Ostatni w ŷyciu (23) : Tego dl ŷmiluy lie nademn moy miŷy ŷynu/ wyŷluchy poŷledniy prozby me. *Opecŷyw* 81, 90, 90v, 100; Wiele ich ktorzy ŷywota ŷ rozdzielne⁸⁰, ŷmierć niepewna zrowna, przetoŷ kaŷdy dzien iakoby poŷlednie zrzdzenie być ma. *Bielŷyw* 143; *MurzHist* R2; *WujNT* 404; *JanNKar* E.

Wyrazenia: »dzien (dni) poŷledni(e)« [*ŷzyk* 5:1] (6): Zadnego nienaziway ŷcznym poki na ŷwiecie ieŷt, bo lie moŷe ieŷtce iego do ŷkonania ŷczŷcie zmienić. ŷzczŷcia zaiŷte dokazanie ieŷt dzien poŷledni. *Bielŷyw* 7; Potym zbudowaŷ iey [*papieŷ Grzegorz ŷwej matce*] kŷaŷtor/ á tm i vcŷzyniŷ kŷini/ [...] ztym po niektorym cŷfu papieŷ Grzegorz y mtk iego dokonli dni ŷwyŷch poŷlednich w pokoju *HistRzym* [39], 28, 46v, 83; Gdy kŷopot (przyidzie) n ci/ y nyda ci wŷzytkie te rzeczy/ wpoŷlednie dni [*novissimis diebus*]/ ŷeli wrocifz do Iehowy Bog twego/ á poŷluchaŷ gŷoŷu iego. *BudBib Deut* 4/30.

»poślednia uciecha« (2): Przyjaciele mili/ wam więcey wierzę niż komu na świecie/ poruczam to wam dziecię/ ná nimże leży ma poślednia vciechá. *HistRzym* 18, 25v.

Zestawienie: »poślednie pomazanie« = *ostatnie namaszczenie* (1): Ná drugim ofádeniu [*soboru w Trydencie ojcowie Kościoła*] rozbieráli theż drugie ártykuły/ zwłászczá o mŕzy/ [...] o ťpowiedzy o pokucie y chorych oleiu co zowá poślednie pomázánie *BielKron* 236.

αα. *Dziejący się pod koniec życia* (6) : Otoć ták mowi [*Pan Bóg*] przeciw wam/ iáwnie to poznacie/ Iż ťkryie twarz ťwá przed wámi á obáczáć będye/ Poślednieyťze złoťci wáťze ktorych pełno wťzędzye. *LubPs* gg4v.

Wyrażenie: »napośledniejsza starość« (1): A ťynowie cudzołóznikow/ w wyniťťczeniu będá [...]. A chodź by teź dťugiego żywotá byli/ zá nic policzeni będá/ á napoślednieyťťá ťthárość [*novissima senectus*] ich będyie bezeczna. *Leop Sap* 3/17.

Szereg: »(tak) pierwszy (jako) i pośledni(ejszy)« = *primus et novissimus PolAnt* (4): Wťzytki tedy ťpráwy Roboámowe ták pierwťze iáko y poślednieyťze wypiťáne ťá w Kťięgách Semeiaťzá Proroká *BibRadz* 2.Par 12/15, 2.Par 28/26; *BudBib* 2.Par 16/11, 20/34.

β. *Ostatni, licząc wstecz od chwili mówienia o tym* (24) : gdismi teras naschego naschego [!] poťla poślednieyťchego do ye⁸⁰ M. Czefťarza Tur. [...] poťlaly, tedi yeťt nam prziniosl lyťt od ye⁸⁰ Czes. M. *LibLeg* 10/69v, 11/28; *ComCrac* 17v [3 r.]; Ia grzeťzny człowiek ťpowiadam ťię panu bogu wťzechmogácemu wtroyczy iedynemu/ moych wťziťtkych grzechow ktorichem ťię dopuťcił od mego rozumu wťięcia od poťliedniei ťpowiedzi áż do tey godziny *SeklKat* X; [*Krół*] Miał to na dobrej pamieci, iż był sejmu pośledniejszego mianowál czas na ť. Bartłomiej ku skończeniu wszyckich spraw a potrzeb korunnnych *Diar* 22, 25 [2 r.], 97; Ale powiedáią iż máło tákich [*poczciwych panów*] dziť ťnadź wymárli w on pośledni przymorek. *RejZwierc* 101v; *CzechEp* 183; Bobys mnie był wm trzema choc słowy dáł znac o koło tey kanoniei, poniewaz zaposledniá Praesentacyá. nie przyszedł Sistrze nie z wťm dopoťseťsiei iey *ActReg* 174, 149; *LatHar* 136; Ieťliby teź zá iákim nieťczęťciem tá Correcturá nie doťzłá/ tedyby ťie iednák ludźie mogli nie ládáíáko contentowác tá moią ediciá teráznieyťzá/ ná poťzlednieyťzych Séymów Conťtituciách przeťstawáiąc *SarnStat* 4v, 58, 455, 477, 480, 529 (9); [Rzeczy the ktorszmy z teraznieyschego poťliednieyschego pyszanya wmczi wyrozumiely, przychodzyly nam s podziwyenyem nyemalym *CorfusDocum* (1566) nr 140].

W charakterystycznych połączeniach: pośledni(-a, -e) *dyjurnal, konstytucja* (3), *objáťnienie, ordynacyja, pisanie, poseł, prawo* (2), *prezentacyja, przymorek, rozgromienie, sejm(ik)* (5), *spowiedź* (2), *statut* (5).

c. *Przyszły* (10) : *Leop Is* 41/22; Chwálá poťliednieyťza domu tego będyie wťęczťá á niż pierwťzego *BibRadz* Agg 2/10; *CzechRozm* 168; [O *carycy Oldze:*] Błogosłáwionať ty miedzy Niewiáťtámi Ruťkimi/ ábowiem cie będá błogosłáwić Synowie Ruťcy w poťliednim rodzáiu wnukow twoich. *StryjKron* 125.

W przeciwstawieniu: »pierwszy ... pośledniejszy« (1): Nie wdáwayze ťię w rozmyťlánie prozne pierwťzych wiekow/ ábyť ťkwápliwie nie miał względu ná poťliednieyťze czáťy [*non properes a novissimis temporibus*]. *BibRadz* 4.*Esdr* 6/34.

Wyrażenie: »poślednie(jsze) czasy, [pośledny wiek]« (2): *BibRadz 4.Esdr 6/34; WujNT 727 marg; [Niech pośledny wiek czyta/ że tu leży/ która Acz znykła/ lecz ducha śmierć wzięła/ prętkopiora. KmitaTreny Cv].*

Szereg: »pośledni abo przyszły« (1): LEcz Duch iawnie powieda iż w ośtateczne czafy (*marg*) poślednich abo przyśzłych czafów. (–) [*in novissimis temporibus*] odstąpią niektorzy od wiary/ przyśtawiając do duchow obłądliwych *WujNT 1.Tim 4/1*.

α. [*W funkcji rzeczownika »pośledni (pl)«: potomstwo [czyje]: oto ia poźnę poślednie Bááfa [posteriora Baasa] y poślednie domu iego [posteriora domus eius]/ á vczynię dóm twóy iáko dóm Ieroboám WujBib 3.Reg 16/3 (Linde).]*

β. *Pośmiertny (4) : Quatuor Novissima. Die vier letzte dynger. Cztery poślednie rzeczy. [...] Smiercz. [...] Sąd boży. [...] Ray. [...] Piekło. Mymer¹ 43, nlb 2; HistRzym 135.*

Wyrażenie: »żywot pośledniejszy« (1): Im dálej/ tymém pewnieyfy/ Ze iest żywot poślednieyfy. *KochFrag 19.*

d. *Spóźniony, za późno urodzony (1) : Chordi, Agni qui post tempus nascuntur, Poślednie yągnięta. Mącz 52b.*

e. *Niedawny (6) : MurzHist Ov; IZ miałto nález Kraków/ ftołicá nález Królewka/ iáko prioribus interregnis, ták y tego poźledniego interregnum, wiare y ftateczność fwą w to zámieźzání Rzczypofp: nam y wżyfłkiéy Koronie/ ftatecznie pokazało SarnStat 962, 1140; A potrzebáliby iákíey pośpolitey konwikciey: tá iest przez pímo moje poślednie przeciw nim/ Werifikácia nálezane/ dośtatecznie z fzczyregó píma świętego vczyniona. PowodPr 37.*

Wyrażenie: »poszlednich czasow, wiekow« (1:1): Przedtym wedle dat Pozwów fádzono, á nie wedle zaślug ofób [...]. Poźlednych czafów wedle Reieftru prześftrzegájąc fádzic vftáwiono. *SarnStat 787, 348.*

B. *W przestrzeni (23) :*

a. *Kolejny; drugi z dwu (2) : Wołofzy [...] bacząc lud nález w pierwfzey bronie w fpráwie dobrze zbroyny [...] ftać/ mniemájąc podleyfy być v pośledniey bronny/ obroćili fie ku niey BielKron 422.*

Wyrażenie: »strona poślednia« = *strona verso* (1): a/ známienuie ftronę kárthy przednią: b/ známienuie kárty ftronę poślednią. *SienLek S[ss].*

b. *Tylny (20) : o śmierć niedba^m: Gdy nieprzyaciela oglądam: Iż wždy on pierwey vtonie/ Siedząc ná pośledniey ftronie [okrętu]. BierEz I4v; FalZioł V 108; BielKron 260; Offa penita Mięła fztuká od ogoná/ álbo z pośledniey czwiercy. Mącz 260d, 327a; KochPhaen 7.*

Wyrażenie: »poślednia(-e) noga(-i)« [*szyk 6:1*] (7): ya kom ya nyeranył konya Czynshawego Slachethnego Stanysława spawłowycz w noga poślednya prawa *ZapWar 1529 nr 2367*; á on [*wilk*] fie wpiął ná poślednie nogi mowil człowieczym głofem *BielKron 363v*; suffraginosus equus, Niepewny kón ná poślednich nogách/ máyący yáki niedośtaetek w piętóch [!]. *Mącz 427d; SienLek 187, 188; BielSpr 47; KochPhaen 14.*

W przeni (2) :

Wyrażenie: »poślednie koła« [o kołach Fortuny] (2): *KochFr* 37; Nie wierz fortunie/ co siedziśz wyfoko: Miéy ná poślednie koła pilné oko: Bo to nieštała páni z przyrodzenia/ Częšto więc rádá fprawy fwé odmienia. *KochPieś* 35.

α. Ostatni z tyłu, najdalej położony (5) :

Wyrażenia: »poślednie miejsce« = *novissimus locus Vulg* (2): *Leop Luc* 14/10; Ale gdy będziefz wezwan/ fzedfzy/ śiadźże ná poślednim mieyfcu: że gdy przyidzie ten ktory cię wezwał/ rzecze tobie: Przyiacielu/ pośiadź fię wyżfzey. *WujNT Luc* 14/10.

»poślednie zęby« = *zęby mądrości; genuini dentes Murm, BartBydg* (3): *Genuini dentes, qui in extrema nascuntur gingiva. Dye vřferften backzen. Pollyednye zęby. Murm* 53; *BartBydg* 40, 63b.

c. Najgłębiej położony (1) : Tam [*w piekle*] iest Afzur y wfzyfko mnořtwo iego: Wkoło niego groby iego: wfyfscy ci pobići/ y kthorzy pádli od mieczá. Kthorych dáne fá groby w najpoślednieyfych ieźiorach [*in novissimis laci*] *Leop Ez* 32/23.

C. W tekście (30) :

a. Następný (9) : A gdy to /i/ trafi się miedzy dwiémá zwokaliřzów przerzeczonych/ fpoślednim má być wymáwiáno/ iako wfłowách/ mdleię/ leię/ pieię *MurzOrt* B2, B2.

W *przeciwstawieniu*: »pi(e)rwszy ... pośledni« (5): kto ié [*te ksiąźki*] ma czytać/ potrzebá aby ié porząd czytał/ z przodku poczawfzy aż do kónća: ábowiém tu iedno z drugiego idzie/ ták iż bez piérwfzych rzeczy/ poślednieyfz nie mogą być rozumíané *GrzepGeom* B4; Iefzcze oniz to mili piárze gdy fię gdzie ktore słowo toż dwa kroć nie dáleko siebie tráfiło/ tedy oni śpieřzac fię częšto z piérwfzego ná poślednie fkakali/ á ono wfzytko co miedzy onemi słowy ftało/ niebacząc mijali. *BudNT przedm* b4v; *CzechRozm* 63, 64; *CzechEp* 366.

Szereg: »(tak, i) przedni (jako) i pośledni« [*szyk 1:1*] (2): Nigdy to ftać nie może/ aby fłowká niektóre fámy przes fie [...] miály być wykładáne: ábo fámy od drugich odćináne/ ták od przednich iáko y od poślednich *CzechRozm* 263v; *JanNKarKoch* F3; [Lecz tam Chriftus [...] mowi o cudoch/ ná ktore mu Bog dał moc aby ie czynił/ iákośie to y zprzednich y z poślednich słów dofyc znácznie pokazuie. *BudArt* T6v].

b. Końcowy (2) : Trzecia [*część Ewangelii św. Mateusza*] opifuie okazanie iego [*Chrystusa*] przez náukę y cudá/ á to w Gálileiey: od pośledniey części Rozdziału 4. aż do 19. *WujNT przedm* 41, s. 187.

c. Drugi lub ostatni z wyżej wymienionych [w tym: z przydawką „ten” (13)] (19) : A ták vrząd kápláńfki ná tym yest/ kázác fwyatófcyámi fáfowác/ błogořláwić/ ofyárowác/ y modlić fye zá ludźye. To troye poślednye Lutheranowye [...] káplanom odeymuyá *KromRozm III* K3; Bo fá w narodzye ludzkim fmacźne ty trzy rzeczy [...]. Pożyteczne [*tj. pożytek*]/ rořkořzne [*tj. przyjemność*]/ á poczćiwe [*tj. poczćiwość, czyli honor*] ktemu/ Lecz poślednie ma milřze być ze wfzech káźdemu. *RejWiz* 5; *KwiatKsiąż* C; *Prot* D4v; *RejPos* [236]v; *RejPosWiecz*² 93; MIkořz kotá przeciágnął/ Ian fię rzezał w kořzu: Y rzecze ten pośledni: [...] *KochFr* 94; *KochPhaen* 2 [2 r.], 18; Dwie rzeczy tu obiáśnił Athánázyuř [...] Naprzod niepoiętá tháiemnicę świętey Troyce. [...] Potym niedořćigłá ludzkim rozumem o wfcieleniu Syná Bożego náukę. Tę poślednieyfzá ná ten czás tu opuřczę *LatHar* 376; *WujNT przedm* 18; Piřzá téź niektóři té panie *hę domię*, abo ty panie: ia to poślednie wolę *JanNKarKoch* G3.

W przeciwstawieniu: »pirwszy ... pośledni(ejszy)« (5): *KromRozm II* q4v [2 r.]; abowiem niktore [umysły] łatwie w kaźdey rzeczy argument y ırzodek mogą naleść [...]: á niektore łą nierychłe w nalezieniu/ á wżakoż skuteczne w rofłatku. A tak oni pierwśly [...] ku zadawaniu godnieyfy łą: á ci pośledniyfy [!] ku opowiadaniu. *KwiatKsiąż Kv*; Pirwśze mężoboyftwo názowmy rozmyślnie y vmyślnie/ drugie nagłe/ trzećie potrzebne/ czwarte niebáczne á przygodne. Dwoie pirwśze gárdło záśługue/ ále dwoie poślednie nie *ModrzBaz* 78v, 76v.

Szereg: »pirwszy i pośledni« (1): Ciepłego maż rozumieć/ ktory w gorácej miłości przy Pánu fwoim ıtoi [...]. Zimnego zálię tak maż rozumieć/ kthory iuż ni o czym áni wie/ áni dba/ iedno fie tak puścił bez wioflá ná morze zá nędznym fwiátem tym [...]. O pirwśzym y o poślednim iuż nie piśác áni mowić nie thrzebá *RejAp* 43. [*Ponadto w przeciwstawieniu 5 r.*]

D. W umownej kolejności; kolejny; drugi (2) : (nagł) *Klin*. (–) Przetóz y infzych tákże porząd Figur kąty poślednich/ przenofzą kąty/ tych co przed nimi łą Figur/ dwiemá proftymi kątomá. *GrzepGeom* E3v; Secundani – Pośledni zołnierze. *Calep* 961a.

E. O Bogu [w tym: o Trójcy Św. (9)] (16) :

Szeregi: »pi(e)rwszy, (i, albo, ani) pośledni(ejszy)« (10): *SarnUzn* B5; Bo co powiedamy że Oćiec ieft pierwśzą perfoną/ nie tak to rozumiec mamy/ iákoby w Troycy było co pierwśzego álbo pośledniego/ co więtfzego álbo mnieyżego *KuczKat* 15; A iákoż będą trzey ieden Bog: iákoż w Troycy nie będzie nic pierwśzego y poślednieyfe⁸⁰/ iákoż iefcze [...] będą nie rozdzielne ıprawy tey iego Troyce pozwierzchnie? *CzechEp* 264, 145, 195, 214, 239, 251; *LatHar* 373; Z tych ıłow vczymy fię naprzod/ iż nic nie grześlá Kátholicy/ złączáiąc pořpołu Bogá y ıtworzenie iego/ iáko pierwśzą y poślednią przyczynę *WujNT* 462.

»pi(e)rwszy, (i) pośledniejszy« = *pierwszy i ostatni* (6): Ian s. Synowi Bożemu w zıawieniu przyczytawá y zowie go Alphá y Omegá/ tho ieft pirwśzym y poślednieyřzym *SarnUzn* E3, E3 [3 r.], G4v, H.

2. Oznacza ocenę: gorszy, mniej waźny, drugorzędny; novissimus Vulg, PolAnt; posterior (postremus) Mącz, Modrz; secundarius Mącz, Calep; extremus Vulg; vilis Mącz (55) : *Leop Gen* 30/42, *Ez* 33/2; Ten cny pan Spitek Iordan/ z domu Melřtzińkiego/ Ledwe był poślednieyřzym/ s tych Mędrcom káźdego. *RejZwierz* 50v; á iáko ıpráwiedliwość nie ieft pierwśza nád prawde/ tak niechay theż Wiárá poślednieyřza nád ıpráwiedliwość niebędzie *OrzRozm* E3v, O3v; *BielKron* 168; Salus Reipub. posterior illi suis commodis, Dobry ıtan Rzeczypořpolitey/ poślednieyřzy yeft v niego niřli włáfnie pořitki to yeft pilnieyřzy ıwych pořitków niřli pořitków Rzeczypořpolitey. *Mącz* 314d, 314d, 496b; *OrzQuin* C; *RejPos* 102; Szofłá Rotę [rzymřká] pořtáwiono ná czele po lewey ıtronie pirwśzey/ tákże teź przed pirwśzymi znáki/ iáko y pirwśza gdzie był Orzeł Cefárřki y Smok Senácki málowány/ ktorzy teź byli niepoślednieyřzy mężowie od pirwśzych: zwano ie *Hařtati BielSpr* 14, 20; gdyż oprócz tych trzech námienionych częřci/ nayduie fie czwarta nád te trzy nie poślednieyřza *CzechRozm* 96v, 20v; *ModrzBaz* 129v; *Oczko* 2; Tymźe porřádkiem chodźilá zacná druga *Compania SS. Trinitatis ad pontem Sixti* porřádkiem/ dořtátkiem/ wielkořćá ludu nic pierwśzey nie poślednieyřza *ReszList* 162; *KlonWor* 56; [*ŁaszczOkulary* D3v].

pośledni na co (1): Rewália [...] niepoślednieyřza od Rygi ná kupieckie rzeczy *BielKron* 437v.

pośledni(ejszy) między kim, między czym (5): *BibRadz Ier* 50/12; *LAnd* miałto w Niemcech ácz iest nie owłzem przednieyſze/ Włzákże między inemi nie iest poſlednieyſze. *HistLan* A2v; *CzechRozm* A4; y nie iest poſlednieyſze iego [ſw. *Anzelma*] zacne piſanie/ między innemi Doktormi *SkarŻyw* 336; Tych torem [...] chodź/ mój ſynu miły/ Ani chćiey być poſlednim między *RADZIWIŁY*. *KochJez* A2v.

poſledniejszy w czym (3): Dziewięćoro też/ nie iest liczba w zacznofci poſlednieyſza/ bowiem iest doskonała gdyż ſie składa z troycze liczby doskonałej trzykroć wziętey. *KłosAlg* A4; Lud Litewki dźiſieyſzego czáfu/ niepoſlednieyſzy iesth inſzych Narodow w Rycerſkich rzeczach *BielKron* 437. *Cf poſledniejszy za kim w czym*.

poſledniejszy za kim w czym (1): Włzák wieſz iż narod Polſki/ ácz powiedaią iż s przyrodzenia oftry á roftropny iest/ ále ſnadź poſlednieyſzy zá wſzytkiemi narody w náukach ſwiátá tego. *RejPos* Ooo5.

W przeciwstawieniach: »przedniejszy (4), pierwszy (2), nawyszszy ... (na(j))poſledni(ejszy)« (7): Ktory chce być pierwſzy między wámi/ ten niechay będzie napoſlednieyſzy y wſzytkich ſługá. *KrowObr* 3; wſyſcy ſie puſcili ná ſwą drogę/ kozdziurny zá ſwym łákomſtwem/ od nawyſzſzego do naypoſlednieyſzego. *Leop Is* 56/11; *BibRadz Deut* 28/13; *WujJud* 120; Wprzod mi to wiedzieć potrzebá/ co przez przednieyſze/ á co przez poſlednieyſze rofkazania rozumieią *CzechRozm* 97v, 97v; *WujNT Mar* 10/31.

Szeregi: »mały i poſledni« (1): tedy to máła y poſlednia poćiechá v Antykryſtá ludziom *GrzegŚm* 29.

»poſledniejszy i podlejszy« [*szyk 1:1*] (2): á ty [*rozkazania*] ſá poſlednieyſze/ y podlejsze/ przeto ich poprzeſtác możecie *CzechRozm* 99, 101v.

»przedniejszy i poſledniejszy« (1): A rozdział on/ ktorego czáłow tych pogánie niektorzy wzywaią/ ktorzy ſie też rzkomo zá żydy [...] poczytaią/ coć ſie też ſpodobá? Gdy ono na przednieyſze/ y poſlednieyſze rofkazania zakon Moyſeſzow dzielá? *CzechRozm* 97v. [*Ponadto w przeciwstawieniach 4 r.*]

»wtory i (albo) poſledni(ejszy)« (2): Aczkolwiekci Pan Bog bárzo wolen iest w ſprávach ſwoich/ á żadnymi przyczynami wtorymi álbo poſlednimi/ to iest/ biegámi niebieſkimi ku ſprávie ſwoiey niebywa przymuſzon: (mogłiby [...] thym rzeczom koniec wczynić.) *LeovPrzep* F2v; Widziſz że oprocz Páná Chriſtuſá ſá y drugie fundámeⁿtá/ ácz nie przednieyſze/ ále wtore y poſlednieyſze. *WujJud* 120.

α. *W funkcji rzeczownika* (3) : Ano páni nárzeka iż v drugich wida/ Závždy pánná vbrańſza niſli v niey bywa. A też iá więc poſádzá á moię w kąt popchná/ Albo gdzye s poſlednimi ledá kędy wepchná. *RejWiz* 57v; nie táć [*Kurza Noga, tj. pałac królewski, zgorzała*] gdzie krol fiada/ Owác to [*kurza noga*] co więc kucharz s poſledniemi iada. *RejFig* Bb4; [*GębMemor* 154].

W przeciwstawieniu: »poſledni ... pierwszy« (1): A wiele pierwſzych będą poſledniemi: á poſlednich pierwſzymi. *WujNT Mar* 10/31.

a. *Mniej skuteczny, niekorzystny* (1) : Obegnáli byli woyno w koło náſze/ y mieli ie práwie w ręku/ lecz nam Pan Bog folgował y obronił/ bo tho napoſlednieyſza bywa obroná w Obozie/ lepiej závždy wolnym być/ niſ ſie dáć obegnác w koło *BielSpr* 69v.

b. Gorszego gatunku (11) : niekory [słodki sok do produkcji cukru] lutruią dwa rázy/ á tho iuz będzie naprzednieyfy/ á kory iedno raz będzie dobry/ then zowiemy kánár/ á nie lutrowány co zowiemy melis napoślednieyfy. *BielKron* 276v; *Calep* 961b; [Dawa im też [...] grochu 2 ćwiertni, pośledniego 5 wierteli a przedniego 3. *InwSzlachKal* 1593 nr 56].

Wyrażenie: »poślednie wino, piwo« [*w tym: piwo aut wino (1)*] = *deuteria Murm, BartBydg, Mącz; lora Mącz, Calep; floces, posca, vinum secundarium a. tortioum Mącz (8:2): Murm* 164; *BartBydg* 41; *Deuteria vinum secundarium, Poślednie wino, Cienkuř, Doymek/ to yeřt poslednye piwo. Mącz* 84a; *Floces, Poślednie wino/ Przilewáyą bo wody ná groná wynne gdy yuřz máło w nich zořtało á gdy yuřz pyrřřza moc dobrze z grón wyřiáknęłá po niemiecku zową Treřtwein, doymek winny. Mącz* 131a, 197d, 314a, 459b; *Calep* 613a.

Synonimy: **1.A.a.** drugi, kolejny, następny, następujący; **b.** końcowy, ostateczny, ostatni; **c.** ostatni, przyszły; **e.** niedawny; **B.b.** tylny, zadni; **2.** podły, zły.

Cf NIEPOŚLEDNI, POŚLEDNIKROĆ

KW